

ENİS BEHİÇ KORYÜREK’İN ESERLERİNDE MACARLAR VE MACARİSTAN*

Ömer ÇAKIR**

“Sizlersiniz, ey kavm-i Macar bizlere ihvân:
Ecdâdımızın müştereken menşei Turan...”
Hüseyinzâde Ali Turan

Atıf/©: Çakır, Ömer, (2014). “Enis Behiç Koryürek’in Eserlerinde Macarlar ve Macaristan”,
Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 7, Sayı 2, ss. 173-185.

Özet: Enis Behiç, II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1923) ve sonrasında Cumhuriyet Döneminde eser vermiş şairlerden biridir. Millî, vatanî duyguların dışında bireysel aşk temasını işleyen şiirleri de vardır. Tasavvufî duyu ve düşüncelerini dile getirdiği Varidat-ı Süleyman(1949) adlı eseri edebiyat çevrelerinde oldukça ilgi uyandırmıştır. Enis Behiç, şair kimliğinin yanında yurt dışı ve yurt içinde çeşitli memurluklarda bulunmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında Macaristan’da Türk konsolosluğunda görev yapan Enis Behiç, bu sırada Fransız asıllı Macar bir hanımla evlenmiş, yazdığı kimi şiirlerinde Macarları ve Macaristan’ı konu edinmiştir. Daha sonra eşinden ayrılan şairin orada bıraktığı Hasan isimli oğlu ile oldukça duygusal ve acıklı bir iletişimi olur. Bunları zaman zaman kesilen mektuplarda okumak mümkündür. İşte bu yazıda Enis Behiç’in Macaristan günleri, şiirlerine akseden Macarlar ve Macaristan ile oğlu arasındaki mektuplaşmalar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Enis Behiç, Macarlar, Macaristan, Şiir, Mektup

Makale Geliş Tarihi: 13.10.2014/ Makale Kabul Tarihi: 03. 12. 2014

* Bu yazı, Macar Bilimler Akademisi Hümaniter Bilimler Araştırma Merkezi ve Yunus Emre Enstitüsü Budapeşte Yunus Emre Kültür Merkezi tarafından 3 Mayıs 2013 tarihinde Budapeşte’de yapılan Türk- Macar Kültür İlişkileri Sempozyumu’nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş, güncelleştirilmiş ve genişletilmiş halinden oluşmaktadır.

** Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: ocakir@karatekin.edu.tr; ocakir2000@gmail.com

The Hungarians and Hungary in the Works of Enis Behic Koryürek

Citation/©: Çakır, Ömer, (2014). "The Hungarians and Hungary in the Works of Enis Behic Koryürek", Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 7, Issue 2, pp. 173-185.

Abstract: *Enis Behic is a poet who had works in the Second Constitutional Era (1908-1923) and later the Republican Era. He had some poems handling the theme of individual love beside the national and patriotic feelings. His work called "The Revenues of Suleiman (1949)" in which he uttered his mystical thoughts and feelings aroused considerable interest in literary circles. Besides his poet identity, Enis Behic had been to various offices abroad and in his homeland. During World War I, Enis Behic served in the Turkish Consulate in Hungary, meanwhile he married a Hungarian woman and he made reference to the Hungarians and Hungary in some of his poems. Later the poet was divorced from his wife and had quite emotional and pathetic communication with his son Hasan whom he left in Hungary. It is possible to read them in occasionally interrupted letters. In this article, it is emphasized the Hungary days of Enis Behic, the Hungarians and Hungary reflection in his poems and the correspondences with his son.*

Keywords: *Enis Behic, Hungarians, Hungary, Poem, Letter.*

I.GİRİŞ

Konu ile ilgili araştırmaların verdiği malumata göre, Türk-Macar ilişkilerinin tarihi çok eskilere uzanmaktadır. Macarların Türk kökenli olması, Osmanlı Devleti'nin Macaristan'da iki yüz yıl gibi uzun bir süre kalması ve buradaki egemenliği, daha sonra bu topraklardan çekilmekle beraber 1800'lü yıllarda Macaristan'ın Avusturya'ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinde kendisine sığınan Macarları himaye etmesi, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ittifak halinde olması, bu sırada Gül Baba Türbesi ile ilgili Macarların samimi gayretleri, 1912'de Budapeşte Türk konsolosu olarak edebiyatçı Ahmet Hikmet'in Türk-Macar kardeşliği için yaptığı çalışmalar, Milli Mücadele sırasında özellikle Macar Turancılarının Anadolu'daki istiklal hareketine olan desteği, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Macaristan ile kurulan siyasi ve kültürel ilişkiler tarihi Türk-Macar ilişkileri bağlamında zikredilebilecek bazı madde başlıkları olarak zikredilebilir (Çolak, 2000: 61-72). İşte bütün bu tarihi süreç içerisinde meydana gelen siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda meydana gelen yakın ilişki zaman içinde iki ülkenin edebiyatına da aksetmiştir. Dolayısıyla bugün Macar ede-

biyatında Türklerden ve Türkiye'den bahsedilebileceği* gibi Türk edebiyatında da Macarlar ve Macaristan'dan söz etmek mümkündür (Saral, 2001). Biz bu yazımızda söz konusu yansımanın bir parçası olarak Enis Behiç Koryürek'in eserlerinde Macarlar ve Macaristan'dan söz etmeye çalışacağız. Bu noktada "niçin Enis Behiç Koryürek?" diye bir soru akla gelebilir. Bu sorunun cevabına Enis Behiç'i kısaca tanıyarak başlamakta fayda görüyoruz.

II. ENİS BEHİÇ'İN HAYATI VE ESERLERİ

Enis Behiç, Türkologlar tarafından tanınmış bir şair olmakla beraber hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verecek olursak şunları söyleyebiliriz: Enis Behiç, 1893 yılında doğdu (Çolak, 2009: 17). Bir şair olarak 1912-1913 yıllarında gerçekleşen Balkan Harbi sırasında tanınmaya başladı. Önceleri Servet-i Fünûn Edebiyatının etkisinde şiirler yazdı ve bunları Şehbal (1912-1914) dergisinde yayımladı. Daha sonra şiirlerini hece vezni ve sade dille yazarak Ziya Gökalp'in önderliğini yaptığı Milli Edebiyat safalarına geçti. Böylece aruzdan heceye geçen şair, Beş Hececi olarak bilinen edebiyat topluluğunun isimlerinden biri oldu. Bu sırada yani savaş yıllarında devrin atmosferine uygun olarak milli heyecanı dile getiren epik şiirler kaleme aldı. Bunları, *Miras* adlı kitabında topladı (1927). 1946'dan sonra ise ikinci kitabında topladığı tasavvufi şiirleri yazdı: *Vâridat-ı Süleyman* (şiirler, 1949).

1949 yılında vefat eden Enis Behiç'in edebiyatçı kimliğinin yanında yurt içi ve yurt dışında çeşitli devlet kademelerinde yaptığı görevleri de vardır. Bu çerçevede Enis Behiç, Bükreş'te (1915), Budapeşte'de (1916-1919) konsolos katipliği ve konsolosluk yapmıştır. Daha sonra yurda döndükten sonra da adalet, iktisat ve çalışma bakanlıklarına bağlı çeşitli görevlerde bulunmuştur (Necatigil, 1991: 189). Fethi Tevetoğlu'nun bir incelemesi (Tevetoğlu, 1985) olan Enis Behiç hakkında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Kazım Çandır tarafından da bir doktora tezi hazırlanmıştır (Çandır, 2014).

III. ENİS BEHİÇ KORYÜREK'İN MACARİSTAN YILLARI (1916-1922)

Enis Behiç'in Macaristan yıllarını üçe ayırmak gerekir. Bunlardan ilki bir hariciye mensubu olarak Enis Behiç'in Budapeşte'deki faaliyetleridir. İkincisi ise Enis Behiç'in burada Fransız asıllı bir Macar ile evlenmesi ve sonrasındaki gelişmeler. Üçüncüsü de Enis Behiç'in Budapeşte yıllarındaki edebî faaliyetleri ve buradaki duygu ve düşüncelerinin yazdığı eserlerdeki akisleri.

* Bu konuda bazı çalışmalar için bkz. Vural Yıldırım, "XIX. Yüzyıla Kadar Macar Edebiyatında Türkler", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1029/12467.pdf>, 24.04.2013; Naciye Güngörmüş, "Çağdaş Macar Edebiyatında Türk İzleri", *Uluslar arası Türk-Macar Türkoloji Sempozyumu*, 24 Mayıs 2012, Gaziantep Üniversitesi.

A. Hariciye Mensubu Olarak Enis Behiç

Enis Behiç'in Macarlar ve Macaristan ile münasebeti yukarıda belirtildiği üzere 1916 yılında Budapeşte konsolos katipliği görevine atanması ile başlar (Tevetoğlu, 1985: 46). Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, bu sırada I. Dünya Savaşı'nda Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun olduğu bloğun içindedir. Bu bağlamda müttefikimiz olan Macarlar ile Türkler arasında siyasi, sosyal, kültürel anlamda yakın bir ilişki söz konusudur. Bu noktada, dostane ilişkilerin zemininde söz konusu savaşın başlamasından iki yıl önce, 1912 yılında, Budapeşte Başkonsolosluğuna atanan Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) Bey'in çabalarını özellikle belirtmek gerekir. Zira, Ahmet Hikmet Bey, orada bulunduğu sırada çeşitli konferanslar vermek suretiyle Türklerin tanınması için büyük çaba gösterir. Macar basını da ona ve çalışmalarına yer verir. Mesela, "İtilaf Devletlerinin Çanakkale Boğazı'nı 18 Mart 1915'te geçme girişimlerinden önce Endre Béla'nın 2 Mart 1915 tarihli Pesti Naplo gazetesinde Budapeşte Başkonsolosu Ahmet Bey'le yaptığı röportaj, bu yıllarda müttefik Türklere duyulan ilginin boyutuna güzel bir örnektir" (Çolak, 2009: 25-26).

Bu sırada Enis Behiç de millî duyarlılık sahibi bir şair olarak bir grup şair ve yazarla birlikte Temmuz 1915'te Çanakkale Cephesi'ni ziyaret eder. Dönüşte buradaki gözlemlerinden hareketle duygu ve düşüncelerini iki adet şiirin mısralarında ebedileştirir. Bunlardan "Çanakkale Şehitliğinde" isimli 11 dördlükte oluşan şiirinin bir dördlüğünde şair, Çanakkale şehitlerine şöyle seslenir:

Sizler ki: Bilinmez isimleriniz,

Bu taşsız mezarlar değil yeriniz.

"Türklüğün Tarihi" türbeniz sizin;

Kandili "hilâl"dir bu türbenizin.(Enis Behiç, 1331)'

İşte, Çanakkale Muharebeleri'nin bütün şiddeti ile devam ettiği günlerde Enis Behiç Türkiye'de, Ahmet Hikmet ise Macaristan'da bulunmaktadır; ancak kalpleri Çanakkale için çarpan bu iki edebiyatçı güzel bir tesadüfle bir yıl sonra 1916'da Budapeşte'de buluşacaktır.

Enis Behiç, Temmuz 1915'te Çanakkale Cephesi'ne yapılan ziyaretten sonra Eylül 1915'te önce Bükreş Konsolosluğu Katipliğine atanır. Yaklaşık bir yıl sonra da Haziran 1916'da Budapeşte konsolos katipliğine getirilir (Tevetoğlu, 1985: 46). Onu orada Ahmet Hikmet Bey büyük bir ilgiyle karşılar. Fethi Tevetoğlu, bu sıcak ilgiyi şöyle anlatır: "Bu eski Türk şehrinde buluşan "Usta ve Çırak" büyük bir sevinç duymuşlardı. Sefarethanenin dar bir bürosu, kançılar-yası vardı. Ahmet Hikmet Bey, konsolosluk kâtipleri Nâdir (Nandor) ve Cevad

* Gezi hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer Çakır, *Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ank., 2004, s. 39-73.*

Beylerin son derece şişman ve göbekli oluşlarından, yer darlığı bakımından şikayetçiydi. Yeni gelen genç, hem tanınmış bir şair, hem de Ahmet Hikmet Bey'in kendisi gibi ince, zarif yapılı idi. Tıpkı kendisi gibi çok şık giyinmeye meraklı; güzel keman çalan, sanat yetenekleri ile de çevrede büyük bir sevgi yaratacak müstesna yaradılıştı idi. Ahmet Hikmet Bey, her bakımdan sevinç ve muhabbetle Enis Behiç'i bağrına bastı" (Tevetoğlu, 1985: 46).

Tevetoğlu'nun verdiği malumata bakılırsa Enis Behiç'in Budapeşte yıllarının başlangıcında özel hayatında ve resmî işlerinde pek de düzenli ve titiz olduğu söylenemez. Çünkü, mesela maaşını, "şık ve pahalı giyim eşyalarına, cana yakın Macar güzellerine götürdüğü çiçeklere ve aldığı hediyelere harcayınca" ayın üçüncü günü parası biter. Bunun üzerine üstadı Ahmet Hikmet'ten borç para ister. Yazıları günlerce ihmal eder; postanın yollanacağı gün acele olarak yetiştirir". Fakat bütün bunlar Ahmet Hikmet'i üzse de aralarındaki samimi dostluğa zarar vermez (Tevetoğlu, 1985: 47). Bu durum onların çeşitli faaliyetlerine de yansır ve Enis Behiç'in Ahmet Hikmet ile Budapeşte'deki çalışmaları oldukça verimli olur. Bu bağlamda, "Türk -Macar kardeşliğinin kökleşmesinde, Türk-Macar kültür ve sanat ilişkilerinin gelişmesinde, Gülbaba Türbesi'nin Macaristan'da bir Türk Mâbedi ve müzesi halinde ihya edilmesinde Enis Behiç'in büyük hizmetleri olmuştur" (Tevetoğlu, 1985: 49). Enis Behiç, "bazı kayıtlara göre yedi yıl, tayin ve dönüş tarihlerine göre [de] beş yıl kaldığı Peşte'de"ki görevinden ayrılarak 1919 Kasım'ında yurda dönmüştür (Tevetoğlu, 1985: 50).

B. Gabrielle Guillemet (Gabi) ile Evlilik ve Macaristan'da Kalan Oğul

Enis Behiç Budapeşte'ye gittiği sırada yirmi beş yaşındadır. Tevetoğlu'nun ifadesiyle "genç, yakışıklı ve çapkın şair" biraz da Ahmet Hikmet'in himayesine kavuşunca Budapeşte'de yazdığı kimi şiirlerinde dile getirdiği duyguları bir bakıma yaşamaktan geri kalmaz (Tevetoğlu, 1985: 47). İşte bu sırada (1917-1918) Enis Behiç, gönlünü Gabrielle Guillemet (Gabi) adlı Fransız uyruklu bir kıza kaptırır ve onunla 2 Ekim 1919 yılında evlenir (Çolak, 2009: 33-34). Bu evlilikten Hasan isimli bir çocuğu olur.

1919 yılının Türk milletinin tarihinde olduğu gibi Enis Behiç'in hayatında da önemi büyüktür. Zira I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti, 1918 itibariyle yenilmiş ve akabinde topraklarının büyük bir bölümü İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Buna karşı 1919 yılında Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu'yu işgal eden devletlere karşı millî bir mücadeleye başlamıştır. Başta şair Mehmet Akif olmak üzere dönemin önde gelen şair ve yazarları bu mücadeleye büyük destek olurlar. "Ahmet Hikmet [de] sa-

vaş yıllarında Anadolu'ya geçmiş"tir (Tevetoğlu, 1985: 116). İşte bu gelişmeler üzerine Enis Behiç de Türkiye'ye dönmek ve Anadolu'daki Milli Mücadele'nin yanında yer almak ister. Ancak Türkiye'ye dönecek parası yoktur.

Fethi Tevetoğlu, bu dönüşün pek de kolay olmadığını, Macar Başvekilinin yardımıyla ile olduğunu şöyle anlatır:

"... Yurda dönecek parası yoktu. Enis, kararını ve üzüntülerini doğrudan doğruya çıkıp Macar Başvekiline açtı. Başvekil çok ince bir davranışla Enis'e altı tane saf-kan at hediye etti. Enis, Macar Başvekilinin makamından çıktığı zaman, kapının önünde atları satın almak isteyen kimseler kendisini bekliyorlardı. Enis'in istediği ücretle atları satın aldılar. İşte Enis, o altı atın parasıyla Anadolu'ya geçip Milli Hükümetin yanında yer aldı" (Tevetoğlu, 1985: 117). Dolayısıyla, 1919 yılı Enis Behiç'in hayatında bir dönüm noktası olur.

Bazı kaynaklarda Enis Behiç'in 1919 Kasım'ında yurda dönerken yanında Gabi'nin de olduğunu ifade etmektedir (Tevetoğlu, 1985: 50). Bazıları da Enis Behiç'in yurda dönüşünün 1922 olduğunu belirtmektedir. Melek Çolak'ın tespitlerine göre Enis Behiç, 1919-1922 yılları arasında yanında eşi Gabi de olduğu üzere bazı görevlerle, geçici olarak İstanbul'da/Anadolu'da bulunmuş; ancak 1922 yılında Türkiye'ye kesin dönüş yapmıştır. Bu sırada eşler arasında bazı anlaşmazlıklar baş gösterir. Zira, özellikle Türkçü, Turancı düşünceleri güçlü olan Enis Behiç ile Fransız kültürüyle yetişmiş olan Gabrielle'in anlaşması zorlaşır. Bencil biri olarak ifade edilen Gabi'nin yakışıklı eşi Enis'in peşine dedektif bile taktığı düşünülecek olursa aradaki güvenin ciddi anlamda zedelendiği söylenebilir. Kültürel farklılık, hayata farklı bakış, gençlik ve hayat tecrübesi eksikliği bu evliliği giderek çıkmaza sürükler. Bir süre sonra Gabi boşanma davası açar. Enis Behiç de boşanmak istemektedir. Bu sırada Gabi, iki ay on günlük hamiledir. Dava İstanbul'da Mahmut Paşa Şer'iyehane Mahkemesi'nde görülür. Dava sonucunda çift 14 Eylül 1922'de boşanır. Gabi, doğacak çocuğu altı yaşına gelince babasının velayetine bırakacağına dair bir belge imzalar. Böylece, Gabi ile Enis Behiç'in üç yıl süren aşkı son bulur.

Gabi, Macaristan'a döndükten bir süre sonra, 16 Nisan 1923'te çocuk dünyaya gelir. Çocuğa isim olarak Enis Behiç'in istediği Hasan Argon adı verilir. Fakat annesi onu 7 Eylül 1923'te bir Katolik Kilisesi'nde "Rogerius" adıyla vafiz ettirir ve oğluna daima bu adla hitap eder. Bununla beraber Hasan Argon Türk vatandaşı olduğu için bazı belgelerde Müslüman olarak da tanımlanır (Çolak, 2009: 36-42). Enis Behiç, boşandıktan iki yıl sonra 27 Şubat 1924'te Fahri Paşa'nın kızı Müfide Hanım ile evlenir. Ancak bu evlilikten çocukları olmaz (Çolak, 2009: 42). Dolayısıyla Enis Behiç'in kendi ifadesiyle "tek erkek varisi" Hasan Argon'dur (Çolak, 2009: 46).

C. Enis Behiç ile Oğlu Hasan Argon Mektuplaşması

Enis Behiç ilerleyen yıllarda eşi ve oğlu ile irtibatını koparmaz ve onlarla mektuplaşmaya çalışır. Zira son yıllarda yapılan bir araştırmadan öğrendiğimize göre Enis Behiç ile oğlu Hasan 1929'dan 1943'e kadar mektuplaşmışlardır. Hasan'a yazılan eldeki mektupların sayısı 27 adettir. Hasan Argon okuma yazmayı öğrenmeye başlayınca kendi el yazısıyla babasına bir kartpostal gönderir (Çolak, 2009: 47). Aslında Gabi, baba ile oğul arasındaki iletişime pek sıcak bakmaz. Hatta zaman zaman Enis Behiç'i kötüler. Fakat para meselesi yüzünden arada bir oğlunun babasına mektup yazmasına izin verir (Çolak, 2009: 51-52). Enis Behiç'in Hasan'a yazdığı ilk mektup 7 Nisan 1929 tarihli olup söz konusu kartpostala cevap mahiyetindedir. Oldukça duygulu olan mektup şöyledir:

"Çok sevgili oğlum, göz bebeğim Hasan'ım

Yeni yılda kendi el yazınla yazdığın kartpostalını aldığım zaman ne kadar mutlu oldum! Sana hemen cevap yazamamıştım. Zira işlerim yolunda gitmiyordu. Ve senin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak bir şeyler gönderemeyecektim. Fakat bu kez bir hafta sonra doğum gününü kutlayacağın için ilk mektubumu yazıyorum. Güzel el yazın için kutlarım seni oğlum. Ve çok çok büyümeni ve gerçekten mutlu olmanı diliyorum. Babanın dilini henüz bilmediğin için sana en derin ve içten sevgimi, dileklerimi ve öpücüklerimi annenin diliyle gönderiyorum..." (Çolak, 2009: 47).

Enis Behiç bu mektubun yazıldığı 1929 yılında altı yaşındaki oğlunu Budapeşte'de bir kez görme imkanı bulur. Şu satırlar da Enis Behiç'in farklı tarihlerde yazdığı mektuplardan. Adeta kor yürek olmuş bir babanın duygularının dile gelmiş hali gibi: "Senden o kadar uzak olan ve seni sadece rüyalarında öpen, kucaklayan babanı da seviyorsun değil mi Hasan'ım. Beni seviyorsun değil mi?" (Çolak, 2009: 48).

"Senden derslerine çalışan küçük, yakışıklı, iyi yürekli, annesinin sözünü dinleyen ve seven, başkalarına elinden geldiğince yardım eden, arkadaşlarıyla iyi geçinen ve de babasını seven çocuktan başka bir şey olmanı istemiyorum. Seni uzaktan da olsa çok seven baban için, her akşam güzel dualar ediyorsun değil mi?..." (Çolak, 2009: 53)

"Belki de kışa doğru Macaristan'a seni binlerce kez öpmek için gelirim. Orada sana güzel oyuncaklar, güzel kıyafetler ve de şekerler alırım. Ve daha sonra işlerim için tekrar Ankara'ya dönerim. Oğlum, bu yolculuğu yapabilmem için

Tanrı'ya dua et. Her ne olursa olsun beni göreceksin ve seni yakında öpüp kucaklayacağım ve çok çok öpeceğim... Önceden olmasa bile daha sonra gerçekleşebilecek. Beni bekle, benim küçük Hasan'ım, baban seni öpmek için bir gün mutlaka gelecek..." (Çolak, 2009: 47).

Türkiye'de soyadı kanunu çıkınca 1934'ten itibaren Hasan da Koryürek soyadını kullanmak durumunda kalır. Enis Behiç ile oğlu arasındaki mektuplaşma arada kesintili yıllar (1930-1939) olsa da uzun süre devam eder. Ancak mektuplaşma 1943 yılında kesilir. Bu sırada Enis Behiç'in oğluna gönderdiği para da geri gönderilir. Bu durum oğlu ile irtibatın da kopmasına sebep olur. Aile arşivinde bulunan mektuplara göre Enis Behiç'ten Hasan Argon'a gönderilen son mektup 6 Ocak 1943 tarihlidir. Enis Behiç, çok istemesine ve çabalamasına rağmen oğlunu ikinci kez göremeden 18 Ekim 1949 yılında vefat eder. Oğlu Hasan ise bir gazeteci ve yazar olarak oldukça hareketli bir hayat sürer ve 1978'de geride dört çocuğu olduğu halde intihar ederek hayatına son verir. Bu arada 1960'lı yıllarda Hasan Argon'un Türkiye'deki akrabaları ile iletişim kurması, onlarla mektuplaşması sonraları Türk edebiyatından bazı eserleri Macarcaya çevirmesi dikkati çekmektedir (Çolak, 2009: 53-141).

D. Enis Behiç'in Macarlar ve Macaristan ile İlgili Şiirleri

Enis Behiç bir şair olarak Budapeşte'de bulunduğu yıllarda (1916-1922) şiirler yazmaya devam eder. Bunlardan bazıları Macarlar ve Macaristan ile ilgilidir. Enis Behiç'in Budapeşte günleri Türk-Macar edebiyatının birbirini daha yakından tanınmasına da yardımcı olur. Bu çerçevede şairin bazı şiirleri ("Tuna Kıyısında", "Macar Kızları") Macarcaya tercüme edilir. Enis Behiç de bazı Macar şairlerinin şiirlerini (Ünlü Macar şairi Sador Petöfi'den "Sevgilim ve Kılıcım", "Bahar ve Kış"; Dalmady Gyözö'den "Türk Askerleri") Türkçeye çevirir (Tevetoğlu, 1985: 49-50).

Enis Behiç'in Budapeşte'de yazdığı ilk şiirlerde kuvvetli bir memleket hasreti görülür. Mesela orada 25 Aralık 1916'da yazdığı "Tuna Kıyısında" adlı şiir bunlardan biridir.

"Tuna"nın üstünde güneş batarken
Sevgili yurdumu andırır bana.
Bir hayal isterim "Boğaziçi"nden;
Bakarım İstanbul diye her yana
İstanbul! Ey sedef mehtaplarından
Hülya gözlerime ilk ışık veren!
Buranın ufkunda yanıp tozlanan
En munis renge de biganeyim ben!...

Ah orda renklerin Şark güneşiyle
Naz eden- sihirbaz ahengi vardır.
Bu akşam yurdumu andırsa bile
Ah, orda akşamın bir rengi vardır (Koryürek, 1951: 85).

Bu mısralar ilk zamanlar Enis Behiç'in Budapeşte'ye biraz yabancılık çektiğini, vatandan ayrılışın onda büyük bir hasret oluşturduğunu göstermektedir. Ancak bu yabancılık bir yandan Ahmet Hikmet'in sıcak ve samimi alakası, himayesi diğer yandan da Enis Behiç'in Macar insanı ile kurduğu dostluklar sayesinde kısa sürede ortadan kalkar. Çünkü "genç, yakışıklı ve çapkın şair" bir süre sonra burada kaleme aldığı aşk şiirlerindeki duyguları yaşamaya başlar (Tevetoğlu, 1985: 47). Enis Behiç'in "Budapeşte Fantezisi" olarak nitelendirildiği "Anahtar" ile "Busenin Sesi" adlı şiirler Enis Behiç'in Budapeşte'deki duygusal hayatına tercüman olan eserler olsa gerektir.

Enis Behiç'in, aynı apartmanda karşılıklı kaldığı komşu kıza olan sevgisini anlattığı Anahtar şiirinin ilk bölümü şöyledir:

Onunla bir çok zaman bir evde oturmuştuk.
Odarlar karşılıklı... O çocuk, ben de çocuk!
Çocuklar gibi şakrak, ne kadar şakalaştık!..
İkimiz, onunla ben, samimi arkadaşık.

Küçük ve kırmızı dudaklar biraz çapkın!
Saçları lüle, lüle bir kızdı cana yakın!

Her vakit gözlerinin renginde bir başkalık!
Bakardım: Şimdi zümrüt yeşili, pek aydınlık!

Bakardım: Şimdi koyu kurşunî, şimdi elâ!..
Derdim ki: -Gözleriniz, bilinmez nasıl belâ?

"Şimdi de altun gibi çakıyor şimşekleri!
" Bakınız, şimdi hatta karadır desem yeri!"

Gülerdi: -Türk Efendi, gözümün rengi pek çok"
"Fakat, bu hoş sözlere aldanma rengi hiç yok" (Koryürek, 1951: 44-45).

Enis Behiç'in altında Budapeşte 1917 tarihi kayıtlı "Busenin Sesi" adlı şiiri de bir Macar kızına hitaben yazılmıştır. Bir fantezi özelliği ve üslubu taşıyan şiirin ilk ve son mısraları şöyledir:

Güzel Macar kıızı, güzel Macar kıızı!
Öptürmez misiniz o küçük, kırmızı
Dudaklarınızı?

Ben Türküm, siz Macar, kan kardeşliği var.
O halde böyle bir buseden ne çıkar?
Ses çıkar, o kadar!
(...)

Türk gencinin bu sözleri yanlış değildi
Takvimlerde şöyle üçyüz yaprak eksildi;

Ve sonunda bir ses çıktı o buselerden!..

Bu, bir cüce yaygaraydı beşikten gelen! (Koryürek, 1951: 49-50).

Hemen belirtelim ki bu şiirler Enis Behiç'in Budapeşte'de sadece Macar kızlarına ilgi duyduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Zira Macarlarla ilgili başka şiirler onun Macar insanının milli duygularına da tercüman olan eserler kaleme aldığı göstermektedir. Zira, Enis Behiç, Macarlar için son derece önemli olan I. Dünya Savaşı sonrası Trianon Antlaşması çerçevesinde Macaristan'ın toprak kaybedişinden, Macar halkının çektiği sıkıntılardan büyük üzüntü duymuş ve bu üzüntüsünü "Macar Duası" adlı şiirinde dile getirmiştir. Macar Duası sekiz dokuz mısradan oluşan bir şiirdir. Mesnevi nazım şekli ile yazılmış olup her iki mısra kendi arasında kafiyelenmiştir.

Sonunda 10 Ağustos 1932 tarih kaydı olan şiir okunduğu zaman görülecektir ki Enis Behiç bu şiirinde I. Dünya Savaşı sonrasında bir bakıma aynı kaderi paylaşan, ülkeleri işgal edilen Türk ve Macar insanının ortak duygularına tercüman olur. Şiir mısra sayısı bakımında farklı farklı kümelenmiş sekiz bölümden oluşur. Koryürek, şiirin başında Tanrı'nın kudretinden söz eder.

Tanrıya hitaben sitemli bir dilin kullanıldığı şiir Mehmet Akif'in Balkan Savaşı'nın (1913) felaketli günlerinde kaleme aldığı "Yâ Râb, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?/ Mahşerde mi biçârelerin, yoksa felâhı! Nür istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun! 'Yandık! 'diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!" mısraları ile başlayan "Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlähî!" mısra ile biten meşhur şiirini hatırlatır (Ersoy, 1989: 191). Enis Behiç'in şiirinde şöyle denilmektedir:

Feryadını duymazsın can çekişen Macar'ın,
Bin hakaret altında kalan aciz kulların
Çektiği ıztıraba merhametin yok mudur?

Mazluma imdad eden adâletin yok mudur? (Koryürek, 1951: 229).

Ardından, Macarların Tanrıya hürmetkâr ve vatansever olduklarını, dine sadakattan çıkmadıklarını dile getiren şair, Macarların Turan'dan/Doğu'dan

Batı'ya göç ettiğini hatırlatır ve bütün yaşananlara rağmen Tanrı'yı takdis ettiklerini söyler:

Biz Garb'ı kurtarmıştık, (Garb) bize ölüm saldı
Ne kadar yerden yere vurulmuş olsak da biz;
Yine ey ulu Tanrı, seni takdis ederiz (Koryürek, 1951: 230).

I.Dünya Savaşı sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılır. Böylece Avusturya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya ve Macaristan ortaya çıkar. Macaristan Haziran 1920'de İtilaf devletleri ile Trianon Antlaşmasını imzalar. Bu antlaşma neticesinde Macaristan, topraklarının büyük bir kısmını kaybettiği gibi 3.5 milyon Macar da sınır dışında kalır (Çolak, 2009: 34). İşte Enis Behiç, Macarlar için oldukça sıkıntılı bu tabloyu dua diliyle şöyle nazmeder:

Ey Tanrı, sen kuşlara birer yuva kurar da
Üç milyon Macar'a bir yurdu çok mu görürsün?
Yık, harab et, Allah'ım, şeytanın tuzağını!
Macarlara kavuştur Macarlık toprağını!
Varlığımızdan çekip aldıkları yurdumuz
Yeniden bizim olsun, sana kurban oluruz!

Hemen belirtelim ki aynı yıllarda Türk insanı da işgal edilen, elinden çekip alınan Anadolu'yu kurtarma çabasıdadır. Anadolu yeniden "bizim olsun" için uğraşmaktadır. Enis Behiç şiirin üçüncü bölümünde de adil olduğundan şüphe etmediği Allah'a duaya devam eder:

Allah'ım, bizlere bak, düşmüş Macarlara bak!
Macar'ın namusu var, gücü var, kuvveti var;
Andına, bayrağına hıyanet etmez Macar!
Olsun da başımızda defne yaprağından taç,
Şu kara bulutları dağıt, ufkumuzu aç! (Koryürek, 1951: 230).

Şaire göre bu sırada Macarlar sefalet içinde inlemekte, yabancılar ülkenin bütün servetini emmektedir. Bunları çekirgeye benzeten Enis Behiç, "Ey Tanrı yurdumuzdan çıkar bu haşerâtı" der. Şair, şu mısralarda da Macarlara hem özeleştiri yaptırır hem de ülkeyi savaşa sürükleyenleri eleştirir:

Ah işte tövbe ettik bütün suçlarımızdan
Bir gaffet perdesiydi gözlerimizi saran.
Çılgının biri bizi aldattı ona kandık.

Onun ardınca gittik, sonunda böyle yandık(Koryürek, 1951: 231).

Enis Behiç'in bu mısraları yine Mehmet Akif'in ülkeyi Balkan Savaşı'na sokanları eleştiren şu mısralarını hatırlatır: “*Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk/ Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!*” (Ersoy, 1989: 184).

Enis Behiç, Macarların topraklarının elinden alınması ve yaşadıkları sıkıntılar sebebiyle dünyaya küskün olduklarını, kaybedilen yerler tekrar Macarlara verildiğinde cihanla barışabileceklerini ve hainleri affedeceklerini düşünür. Şiirinin öznesine de bu yönde düşünceler söyler. “Zâlimlerin elinden kurtar, ey Tanrı, bizi!/ Macarlara kavuştur çalınan ülkemizi” diyen şiirin öznesi duasını şöyle bitirir:

Ey Ulu Tanrı, sensin her şeye kadir olan;
Çiçekler yaratırsın kırağı damlasından;
Gödile Tepemizden de bahar açılsın, âmin!
Büyük Macaristan'a güller saçılsın, âmin!... (Koryürek, 1951: 231).

IV. SONUÇ

Türk-Macar ilişkilerinin tarihi çok eskilere uzanır. Hatta birçok edebiyatçının duygu ve düşüncelerinde ifade bulduğu üzere aynı kökten ve coğrafyadan gelen iki kavim Türk asıllı ve Turanlıdır. Bu yakınlık iki ülkenin edebiyatına da aksetmiştir. Ahmet Hikmet Müftüoğlu ve Enis Behiç'in I. Dünya Savaşı günlerinde Budapeşte konsolosluğunda görevli olması iki ülke arasında kültürel işbirliğini ve yakınlaşmayı artırmıştır. Bu sırada genç, yakışıklı ve çapkın şair Enis Behiç için Budapeşte bir ilham kaynağı olur. Orada âşık olduğu hanımlardan biriyle, Gabi adlı bayanla, evlenmesi onun hayatında bir dönüm noktasıdır.

Enis Behiç 1922'de Türkiye'ye kesin dönüş yapar. Ancak oğlu ve tek erkek mirası Hasan Argon Macaristan'da kalır. Bu durum baba oğul arasında çok içli mektupların yazılmasına sebep olur. Enis Behiç'in Budapeşte yılları edebî açıdan verimli olur. Zira orada bireysel ve vatanî şiirler kaleme alır. Bunlardan bireysel olanlar arasında Macar güzelleri ile ilgili olanlar da vardır. Bununla beraber Enis Behiç kendi ülkesi için yazdığı vatani şiirleri Macarların ağzından Macaristan için de yazar. “Macar Duası” bunun en güzel örneğidir. Bu da göstermektedir ki Enis Behiç kendi ülkesi için beslediği samimi duygu ve düşünceleri oğlunun yaşadığı ülke için de mısralara dökmüştür. “Macar Duası” biraz da “Hasan Argon”un duası olarak okunabilir. Ne ilginçtir; Turan iki kavmin, ecdadın yurdu olurken Macaristan evladın, Türkiye ise babanın yurdu olacaktır. Kısaca; bir aile iki vatan, Türkiye ve Macaristan.

KAYNAKÇA

- ÇAKIR, Ömer. (2004). *Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- ÇANDIR, Kazım. (2014). *Enis Behiç Koryürek'in Hayatı, Sanatı Eserleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 480s.
- ÇOLAK, Melek. (2000). "Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri(1919-1938)", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 2, Güz 2000.
- ÇOLAK, Melek. (2009). *Enis Behiç Koryürek'ten Budapeşte'ye Mektuplar*, Akçağ Yayınları: Ankara.
- ERSOY, Mehmet Akif. (1989). *Safahat* (Neşre Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Gonca Yayınevi: İstanbul.
- GÜNGÖRMÜŞ, Naciye, "Çağdaş Macar Edebiyatında Türk İzleri", *Uluslar arası Türk-Macar Türkoloji Sempozyumu*, 24 Mayıs 2012, Gaziantep Üniversitesi.
- KORYÜREK, Enis Behiç. "Çanakkale Şehitliğinde", *Türk Yurdu*, Yıl: 5, C.9., Sayı: 1, 10 Eylül 1331.
- KORYÜREK, Enis Behiç. (1951). *Miras ve Güneşin Ölümü*, Ankara Güneş Matbaacılık T.A.O.: Ankara..
- NECATİGİL, Behçet. (1991). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 14. Bsk., Varlık Yayınları: İstanbul.
- SARAL, İsmail Tosun, Emre Saral. (2001). *Macarlar ve Tuna Hakkında Yazılan Şiirler (1300- 2000)*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yay., Afacan Ofset: Ankara.
- TEVETOĞLU, Fethi. (1985). *Enis Behiç Koryürek Hayatı ve Eserleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- YILDIRIM, Vural Yıldırım, "XIX. Yüzyıla Kadar Macar Edebiyatında Türkler", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1029/12467.pdf>, (Erişim tarihi: 24.04.2013).

